

# הסאטיריקן שאמר להרצל: „איני מאמין כי היהודים יכנסו לארץ-

# המובטחת בכפות-רגליים יבשות” \* שמו היה מוקצה בעיתונות

# מחמת מיאוס, והוא האשים אותה כמוליכה את החברה לקראת

# ברבריות \* למרות שהתנצר, אמר: „איני די יהודי כדי להיות נוצרי”

# קארל קראוס: דון-קישוט מודרני

## א. „למחוק את הקלישאות”

בחודש שעבר מלאו ארבעים שנה למותו של קארל קראוס, שהיה אחד הדמויות המופלאות ויוצאות-הדופן שהוציאה מתוכה יהדות מרכז-אירופה. קראוס, שהיה משורר, עיתונאי וסאטיריקן, זכה בפריסומו הראשון כאשר אסר מילחמה על סאטיריקן יהודי אחר של אותה עת, חוזה מדינת-היהודים, ד"ר תיאודור הרצל. במהלך חייו נתפרסם קארל קראוס כפאציפיסט, וכלחם בנאציזם הגרמני.

מוספיה-סיפורת בעיתונות העברית, אשר מעמיסים על עצמם ועל קוראיהם, מדי שבוע, נקרולוגים, או הוגנים אורגניים פתמידיה של ימי-זכרון, התעלמו בחודש האחרון ממלאות 40 שנה למותו של קארל קראוס. ייתכן שהתהר עלמות מקורה ברישעות, או בשיכחה, וייתכן שהיא באה ביגלל עמדותיו יוצאות-הדופן ביחס לעיתונות שר-ספתימה.

קארל קראוס נולד בעיירה, צפונית לפראג ב-1874, ועבר בגרותו לחינה, מקום שם החל מפרסם סאטירות וביקורת-ספרים בנויה פרייה פרסה ובעיתונים אחרים. במיסודונות הנויה פרייה פרסה פגש קראוס הצעיר בהרצל, שהיה בעל-טור סאטירי בעיתון. הרצל, שמכר לקראוס, שקל ציוני לקונגרס הראשון, ודאג להכניסו לרשימת הצירים, הביא את קראוס לשללת הציונות גוסה הרצל, שאותה ראה כתנועה מייסוד הבורגנות של מרכז-אירופה, הממקמה את עצמה על גבו של הרפולטריין היהודי במיזרח-אירופה. קראוס חיבר את הסאטירה הר-גלגלית שלו על הרצל, בכותרת כתר לציון (1898) ש-הביאה לכינוי העוקצני שבו כונה הרצל בטרקליני וינה ובתיאטראותיה כ„מלך היהודים”, ובין השאר כתב קראוס: „הציונות אינה רפורמה-חברתית, אלא מושאת-שקר...” והוסיף כי אינו מאמין שהיהודים יכנסו לארץ המובטחת בכפות-רגליים יבשות. קראוס ביקש בקונגרסו שהיהודים לא ייתפסו להבטחותיו של הרצל על עתיד טוב יותר. בשעה שהרצל, שהיה מעורר מודר-הסאטירה של הר-נויה פרייה פרסה החל מתמסר יותר ויותר לסולטיקה, הביא להחלשת מעמדו בעיתון, הוצעה לקארל קראוס עריכת מדור הסאטירה והסיפורת של העיתון, והוא סירב. סירובו של קראוס היה קולני, וכלל הזרות מילחמה על הנויה פרייה פרסה. הוא שוטט העדיף לייסד עיתון משל עצמו, ביטאן שישמור על עצמאות דיעותיו והשקפתו צולמו. לעיתונו קרא קראוס בשם די פאקל (הלפיד). הגיליון הראשון ראה אור ב-1 באפריל 1899, כאשר הסיסמה היא: „למחוק את הקלישאות העיתונאיות”. במאמר-המערכת של הגיליון הראשון, שנקרא „את מה להרוס?” כתב קראוס: „בזמל עלינו לספק אור לארץ, אשר בניגוד לאימפריה של קארל הר-ה, השמש מטלים לא רחבה בה.”

בשנים הראשונות שימש די פאקל כדרישבעון, ועם משתתפו נמנו יוצרים כפטר אלטנברג, ריכארד דואמל, אסקר קוקשקה, פרנץ ורפל, אלה לסקר-שילר, אדולף דוס, פרנץ ודקנדר, וילהלם ליבנכט, היינריך מאן, ארנולד שנברג, אסקר ויילד ואחרים, שהיו מקורבים לאווירה התרבותית שאותה ניסה לייצג קראוס. למרות זאת היה קראוס החבר של מרבית החומר בעיתונו, כשהוא מתמקד בעיקר כתיבתו בסאטירה מתה, ובגילויי-שחיתות של החברה האסטטית מאידך.

די פאקל הפך מייד עם הופעתו, סוקד החיים התרברי תיים של האימפריה האוסטרו-הונגרית השוקעת, והביא לתגובות שונות, תגובות של אלימות או הערצה, שעליהן תגיב קראוס באחד הגיליונות: „אנשים רבים חשבים להרוג אותי. רבים אחרים מקניינים לשוחח אתי, אלא שההרק מגן עלי מפני הראשונים בלבד.”

בפריסום די פאקל חגשים קראוס את עמדותיו הר-ביקורתיות על העיתונות בכלל, ועל הנויה פרייה פרסה בפרט, עמדות שגובשו אצלו למיכתם הבא: „יש שני דברים נחרים בשלם: להשחית, ל„נויה פרייה פרסה”

או לבזל לו...” וקראוס הקדיש את חייו לבזו העמק לעיתון זה, לעיתונים האחרים, ולכל מה שהם מייצגים. שמו של קראוס היה מוקצה מחמת מיאוס אצל יריביו, והנויה פרייה פרסה, למשל, לא תיאר את הלוחיותו של פיטר אלטנברג, כיוון שלא חפץ להוכיח את קראוס אשר ספד לו. אך באחת הפעמים, כאשר ביקש קראוס להעמיד את יריביו באור מגוחך, הוא שלח מאמר, שבו התחזה כגיאולוג וטען מטעונו. המאמר התפרסם, ואו כתב קראוס בעיתונו כי הנויה פרייה פרסה מתעלם מקארל קראוס הסאטיריקן, אך מפרסם אותו כגיאולוג.

## ב. על בריקאדת העיתונות

אנויה פרייה פרסה שימש, עבור קראוס, ארוורק סמל למישטר מנוון אשר העיתונות, במסווה של ליברליות, תומכת בניוון שלו. בעיתונו, דימה שקראוס נתן ביטוי



קארל קראוס

רחב לאימרה שהיתה נפוצה באסטריה עד למלחמת-העולם הראשונה „כי בלעדי ה„נויה פרייה פרסה”, שרם ממשה אינה יסלה לשלום באסטריה.” פירושו של קראוס, היה כי העיתונות אשר פחדו מפני הצנוורה הממלכתית, פיתחו צנוורה סניטית, אשר בהדרגה הפכה את העיתונאים שפרות-שלי-השילטון בדרגות שונות. לעצתו, כך גדלה לה העיתונות ותפחה תוך שהעמיסה על עצמה תלות מחלטת באינטרסים כלכליים, וגידלה סוג של עיתונאים שזולין את החברה לקראת ברבריות, בלא הכרה כלשהי. לדעת קראוס, את העיתונות הזאת ניהל המוסר היהודי-נוצרי, שייצג את הצביעות המרכזי אירופאית, אשר שימשה מטרה עיקרית למילחמותיו.

עד בראשית דרכו העיתונאית הבחין קראוס בכך, שהעיתונות נוהגת להציג את דיווחיה כחשבים יותר מן האירועים עצמם. טענת-היסוד שלו היתה, כי הר-עיתונות מקעקעת כל מחשבה על-ידי עיוות השבחות,

ומהווה סמל לאותו סימטום תיקשורתי המשלט על העולם. קראוס נהג להדגיש כי העיתונאים רוצחים את הלשון בהכרה מלאה.

כאשר נשאל פעם קארל קראוס בדבר אורח-החיים הבותמי שלו, ובעיקר מדוע הוא נוהג לישון ביום וליצור בלילה, השיב: „השמש האפיקומיבית זורחת על הצדק ועל הקולות נפ יחד. לכן היא הסכה בלתי-נסבלת עכברי, כך שבשקת-לילה, כאשר המיפשות מכה את שנתה, אני הולך לעבוד ומאזין תוך כדי עבודתי למכשיר החפס, שהם נחרות המיפשות. אני הולך לישון כאשר עם שחר מפיעים העיתונים בארעק המיזרה של התרבות וכאשר אני מתשורר לפנות-ערב, ומורש לנגד עיני את ירישת העיתון העכסרות מבלוט כליטת אנרש, אני לוכד מהם את כל אשר הפסרתי, וחש עצמי מלא התרוממות רח ואשר.” תיאור זה של קראוס מציג את השקפת-עולמו, ואת עיסוקו בהגדרות תהליך השמדת תרבות העולם. עיתונו די פאקל היה, למעשה, מעין „אנטי-עיתון” אשר כפר בעיתונות שאנו תלויים בה עד עצם היום.

עמדותיו הביקורתיות והסאטיריות הביאו את קראוס להיראות בעיני מרבית בני-יתקפתו כתערובת של הוגה נבואי מהתניח עם פאציפיסט ברוח הנצרות. במקביל למאבק נגד העיתונות, הכריז קראוס מילחמה על חני-הפסיכואנליטיקנים שהתרכזו סביב די ויגמונד פרויד. קראוס טען, כי הפסיכואנליטיקה נועדה לשמש תהליך מתוחכם לבורגנות היהודית-נוצרית המסורתית.

קראוס היה מדע לארסיות ורבה של לשונו, והוא כתב: „לשוני היא פרנזה אשר אני הוסך אותה לבתולה.” הארסיות שלו הקימה לו אייבים רבים. הנוצרים התעלמו מהתנצרותו וקראו לו יהודי, והיהודים היו מזכירים השכם והערב את התנצרותו, והיו מטיחים בו את הטענה שהוא אנטישמי. ואילו קראוס השיב למולם: „איני די יהודי כדי להיות נוצרי.”

הוא עסק פחות בפוליטיקה ויותר בחרבות. תוך חיפוט מתמיד בעיתונים, חיפש אחר מטבעות-לשון, בדרגות פגימה שונות, אשר מתן היה מסיק לקחים על מוסר-חברתי. ואם לתרגם את עיסוקי-הלשון שלו למנחים של היום, הרי שקראוס עסק במסתור והמבדיל בין מונחים כמו: „הגדה-המערבית”, „השטחים-המחוקקים”, „השטחים-הכבושים”.

כלל לא מפליא ש,החוג הווינאי של הפילוסופיה-הפנויטיביסטית מצא, במגעיו ומחקריו של קראוס בלשון העיתונות, את הבסיס לרעיונותיו של לודוויג ויטגנשטיין, כפי שאלה מגיעים לביטויים ב„טרקטאט הלוגי-פילוסופי” שלו (שראה אור בעברית, לפני כשנתיים, בתרגומו של ד"ר משה קרוין).

## ג. „אלה החושבים — מתים מהר”

בגיליונות די פאקל ניתן לבחון את התהליך ההדרגתי שבו עבר קארל קראוס מביקורת של חברה לביקורת של תרבות. וזוהמה שבמונחים של ביקורת התרבות ניתח קראוס כבהירות את תחלואי-החברה. הוא עשה זאת תוך כדי קביעות כמו „שפמי המסר סאטיריים לעורכים להימלט עם שלום, כשהם מתחילים את הוינים ליסול עליהם את האשמה.” קראוס לא חסך את שיבטו גם מהליברלות המזומה, ובו בפומבי לאלה שהתמסרו לעיסוק בצד החברתי של הבעיות, תוך הונחת הקידום-התרבותי של החברה. הוא כינה ליברלים כאלה „כעלי ראשים שחחים המרששים פני-התרבות.”

טענת-היסוד של קראוס היתה, כי בעיניה העיקרית של החברה היא מיבני-התרבותיים. משום כך גם תלה את הקולר בליברליזם המזומה, ששמר כמתכוון על מאון תרבותי יהודי-נוצרי ובורגני. הוא כתב גם, באחד מגיליונות די פאקל כי מאון תרבותי זה יצר „עולם אשר שדות-קרח נקפים ענקיים מכסיפים עליה, קולם אשר אלה החושבים בו — מתים מהר.”

לקראוס היתה טענת-היסוד, כי התאורות התרבות